

Μετανάστευση και Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Ηλέκτρα Πετράκου¹ και Γιώτα Ξανθάκου²

Η μετανάστευση στην Ευρώπη

Η μετανάστευση στην Ευρώπη αφορά τόσο τους ευρωπαίους που μεταναστεύουν σε άλλες χώρες εντός ή εκτός Ευρώπης και τους μετανάστες και αιτούντες άσυλο από χώρες άλλων ηπείρων. Ταυτόχρονα σχεδόν σε όλες τις χώρες υπάρχουν οι ομάδες των παλιννοστούντων και των ομογενών με τους τελευταίους να αποτελούν τις κοινότητες της διασποράς και να έχουν ιδιαίτερο καθεστώς στη χώρα καταγωγής. Όμως το ζήτημα το οποίο απασχολεί τις ευρωπαϊκές χώρες και κυρίως αυτές που ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η είσοδος, παραμονή και εγκατάσταση μεταναστών από τρίτες χώρες και αιτούντων άσυλο.

Από τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι το 1970, οι ευρωπαϊκές χώρες μπορούσαν να χωριστούν σε χώρες αποστολής και χώρες υποδοχής μεταναστών ενώ τα τελευταία τριάντα χρόνια αυτός ο διαχωρισμός δεν υφίσταται αφού οι χώρες είναι ταυτόχρονα αποστολής και υποδοχής μεταναστών.

Βέβαια η μετανάστευση προς κάθε χώρα παρουσιάζει διαφορές όσον αφορά τις χώρες προέλευσης, το καθεστώς υποδοχής και εγκατάστασης, τα δικαιώματα των μεταναστών κ.λ.π. Οι αυξανόμενες οικονομικές ανισότητες και οι συγκρούσεις σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν εντείνει τη μετανάστευση ενώ τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν υιοθετήσει αυστηρά μέτρα για την είσοδο των μεταναστών και περιορίσει τα ποσοστά αναγνώρισης των προσφύγων³ γεγονός που οδηγεί τους μετανάστες και τους αιτούντες άσυλο να εισέρχονται ανεπίσημα στα κράτη μέλη. Τα τελευταία χρόνια έχει επιτραπεί η είσοδος εξειδικευμένων μεταναστών στη Γερμανία και στο Ηνωμένο Βασίλειο ενώ έχει αναγνωριστεί η ανάγκη ανειδίκευτων εργατών σε κάποιες άλλες χώρες όπως πχ στην Ιταλία⁴.

Παρά τις διαφορές των κρατών συγχρονικά και διαχρονικά κοινά σημεία της μεταναστευτικής πολιτικής των κρατών μελών της ΕΕ σε εθνικό επίπεδο φαίνεται να είναι η αποκλειστική σύνδεση της μετανάστευσης με τις ανάγκες της αγοράς

¹Τμήμα Γεωγραφίας, Παν/μιο Αιγαίου

²ΤΕΠΑΕΣ, Παν/μιο Αιγαίου

³Για την μη αποδοχή από την ΕΕ της πολιτική της 'μηδενικής μετανάστευσης' που εφάρμοζαν τα κράτη μέλη βλέπε Cholewinski, R., (2002), 'Borders and Discrimination in the European Union', London: Immigration Law Practitioners' Association and Brussels: Migration Policy Group

⁴ Kofman, E., (2002), 'Contemporary European migrations, civic stratification and citizenship' *Political Geography* 21 pp.1035–1054 p.1036

εργασίας αλλά και ο διττός λόγος για τη μετανάστευση. Το πρώτο αφορά προβλήματα που αναδύθηκαν σχετικά με την ευρύτητα των δικαιωμάτων των μεταναστών, με τη αποκλειστική σύνδεση της εθνικότητας με την ιδιότητα του πολίτη, με την αναγνώριση της πολιτισμικής και εθνοτικής ταυτότητας των μεταναστευτικών ομάδων και την θέση τους στην κοινωνία.⁵ Ο διττός λόγος σημαίνει ότι το καθεστώς των μεταναστών και τα δικαιώματά τους συνδέονται άρρηκτα με τα χρόνια εγκατάστασης τους διαχωρίζοντας τα δικαιώματα μεταξύ νεοαφιχθέντων μεταναστών και αιτούντων άσυλο και μακροχρόνια εγκατεστημένων μεταναστών και προσφύγων αποκλείοντας τους πρώτους από μια σειρά δικαιωμάτων, από την μόνιμη εγκατάσταση και από την ίση μεταχείριση και συμμετοχή στην κοινωνία υποδοχής⁶ και υιοθετώντας αυστηρούς έλεγχοι των αφίξεων από τη μια και μέτρα κατά των διακρίσεων και μέτρα για την ένταξη από την άλλη.

Ο Παιδαγωγικός Λόγος

Πριν εξετάσουμε την σχέση της εκπαίδευσης με τη μετανάστευση απαιτείται να επισημάνουμε τα κεντρικά σημεία του θεωρητικού λόγου για το ρόλο της αγωγής και τον τρόπο που αυτός συγκροτείται στο χώρο και στο χρόνο ρυθμίζοντας τις πολυδιάστατες και πολύπλοκες κοινωνικές σχέσεις μέσα από την ιεράρχηση και την επιτήρηση αλλά και την εσωτερίκευση και την αντίσταση που τα δρώντα υποκείμενα αναπτύσσουν για τον επαναπροσδιορισμό των πολυποίκιλων συνόρων, προτύπων και συγκρούσεων των ευρύτερων κοινωνικών σχέσεων.

Ο ρόλος του σχολείου στην ιστορική του διάσταση και ο τρόπος οργάνωσης του χώρου και του χρόνου επιτρέπει, όπως επισημαίνει η Varela⁷, 'τον διεξοδικό έλεγχο της μαθησιακής διαδικασίας, επιτρέπει τον έλεγχο όλων των μαθητών και καθενός χωριστά, έχει αποτέλεσμα ο σχολικός χώρος να λειτουργεί ως μηχανή εκμάθησης και ταυτόχρονα καθιστά δυνατή την επέμβαση του δασκάλου οποιαδήποτε στιγμή, για να επιβραβεύσει ή να τιμωρήσει και κυρίως για να διορθώσει – να σωφρονίσει- και να κανονικοποιήσει.' Σε αυτά τα πλαίσια η ηλικία γίνεται βασικός παράγοντας.

⁵ για την κατάσταση στη Βρετανία βλέπε McDowell, L., (2003), 'Workers, migrants, aliens or citizens? State constructions and discourses of identity among post-war European labour migrants in Britain, *Political Geography*, article in press, www.politicalgeography.com, p.5

⁶ Kofman, E., (2002),

⁷ Varela, J. 'Χωροχρονικές κατηγορίες και σχολική κοινωνικοποίηση: από τον ατομισμό στο ναρκισσισμό' σελ. 83 -104 στο Σολομών, Ι. και Κουζέλης, Γ. (1994) 'Πειθαρχία και Γνώση' Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης των Επιστημών του Ανθρώπου σελ. 90

Σύμφωνα με τον Σολομών ‘αν το σχολικό χρονικό πρόγραμμα επιβάλλει την εξουσία πάνω στη διάρκεια της αγωγής, το σχολικό κτίριο είναι αυτό που επιβάλλει την εξουσία στο χώρο της αγωγής’⁸ Ο χώρος συγκροτείται από ένα εξωτερικό σύνορο ‘και από ένα σύστημα, λιγότερο ή περισσότερο ισχυρών συνόρων (ή κανόνων) με βάση τα οποία σε κάθε αίθουσα ή περιοχή γίνεται η κατανομή διαφορετικών ‘θέσεων, αφ’ ενός , ανάμεσα σε διδάσκοντες και διδασκόμενους, και, αφ’ετέρου, ανάμεσα στα υποκείμενα-άτομα και ανάμεσα στις εκάστοτε ισχύουσες κοινωνικές ή σχολικές υπο-κατηγορίες υποκειμένων (ικανοτήτων/επιδόσεων, ηλικιών, φύλων, κοινωνικής ή πολιτισμικής προέλευσης κ.ο.κ.) ... η αίθουσα γίνεται –Foucault- ένας ‘μηχανισμός μάθησης αλλά και επιτήρησης, ιεράρχησης και ανταμοιβής’ καθώς και ‘επιμελούς ταξινόμησης’

Τόσο οι μαθητές όσο και οι εκπαιδευτικοί ελέγχονται και επιτηρούνται αλλά και έχουν και τα περιθώρια αλλαγών στην εκπαίδευση. Οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα για ‘ατομικές και συλλογικές πρωτοβουλίες αντιθετικής παρέμβασης και αλλαγής ...των συνόρων γνώσης, χώρου και χρόνου’⁹.

Από την άλλη μεριά ‘η καθημερινή σχολική πραγματικότητα σημαίνει για τους μαθητές διαβίωση σε συνθήκες πλήθους , περιορισμένη αίσθηση της έννοιας του ιδιωτικού, διαρκής και απρόβλεπτη αξιολόγηση. ...Η παρουσία τους στη σχολική τάξη προσδιορίζει με έμμεσο τρόπο κοινωνικοποιητικά περιεχόμενα με τα οποία οι μαθητές οφείλουν να εξοικειωθούν...θα αναπτύξουν στρατηγικές προκειμένου να χειριστούν την καθημερινή σχολική πραγματικότητα.

Ωστόσο όταν οι μαθητές εξοικειωθούν με τα άτυπα αυτά περιεχόμενα έχουν τη δυνατότητα να εκμεταλλευθούν προς όφελός τους τις στρατηγικές..’¹⁰

Μεταναστευτικά και εκπαιδευτικά πρότυπα

Παρά το γεγονός ότι η πολιτισμική ποικιλία δεν είναι καινούργια στα πλαίσια των κρατών αφού υπήρχαν περιφερειακές, γλωσσικές ιδιαιτερότητες, θρησκευτικές και εθνοτικές μειονότητες, οι κοινωνίες των κρατών μελών της ΕΕ ανακάλυψαν την πολυπολιτισμικότητα μέσω της μετανάστευσης.

⁸ Σολομών, Ι. ‘ Εκπαιδευτική δράση και κοινωνική ρύθμιση των υποκειμένων: γνώση, πειθαρχία και το πεδίου’ στο Σολομών, Ι. και Κουζέλης, Γ. (1994) ‘Πειθαρχία και Γνώση’ Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης των Επιστημών του Ανθρώπου σελ. 113-144 σελ. 131

⁹ Σολομών, Ι. (1994), σελ. 135

¹⁰ Μακρυνιώτη, Δ. ‘Η υπό διαπραγμάτευση (σχολική) τάξη’ στο Σολομών, Ι. και Κουζέλης, Γ. (1994) σελ. 145-168 σελ. 156

Μία έννοια μέσω της οποίας μπορούμε να κατανοήσουμε τη σχέση της εκπαίδευσης και της μετανάστευσης είναι αυτή των συνόρων τα οποία ορίζουν και διαιρούν τον κοινωνικό χώρο ρυθμίζοντας τις κοινωνικές σχέσεις¹¹.

Η εκπαίδευση παίζει σημαντικό ρόλο στην οργάνωση των θρησκευτικών-φυλετικών-εθνοτικών συνόρων μέσω της διατήρησης και νομιμοποίησης των άνιστων κοινωνικών σχέσεων όπως αυτές οργανώνονται μέσα από το πολιτικό πλαίσιο του εθνικού κράτους κατασκευάζοντας έμπρακτες ταυτότητες μέσω της γλώσσας και των συμβόλων για τη σημασία της εδαφικότητας και της ιστορικής συνέχειας.

Στα πλαίσια του εθνικού κράτους η ιδιότητα του πολίτη είναι συνυφασμένη με την εθνικότητά του. Όμως τα τελευταία χρόνια μια σειρά φαινομένων όπως π.χ η παγκοσμιοποίηση, η πολιτική οργάνωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και η εγκατάσταση μεταναστών και προσφύγων σε χώρες διαφορετικές της καταγωγή τους και η 2^η ή και 3^η γενιά των μεταναστών, επαναπροσδιορίζουν τη σχέση εθνικότητας, εθνικισμού και της ιδιότητας του πολίτη.

Η ιδιότητα του πολίτη συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με την εθνικότητα ανάλογα με την ιστορία κάθε εθνικού κράτους με το κράτος να έχει αποκλειστική και μοναδική εξουσία καθορισμού της. Βάσει της ιδιότητας του πολίτη αλλά και του εθνικισμού χαράζονται τα σύνορα μεταξύ του ‘εμείς’ και του ‘άλλου’ και κατασκευάζεται η εθνική ταυτότητα. Η εγκατάσταση των μεταναστών στη χώρα υποδοχής και η κοινωνική συμβίωση θέτει σε αμφισβήτηση τη δεδομένη οργάνωση των συνόρων επαναπροσδιορίζοντας το περιεχόμενο τόσο του εμείς όσο και του άλλου.

Γενικά στον ευρωπαϊκό χώρο η πολιτική για τη μετανάστευση συνδέεται άμεσα με την εκπαίδευση των παιδιών των μεταναστών και αποτελεί ένα σημαντικό πεδίο διαπραγμάτευσης και ένταξης των μεταναστών στη χώρα εγκατάστασης.

Η διαδικασία και ο τρόπος ένταξης των μεταναστών εξαρτάται από την πολιτική που ακολουθεί κάθε κράτος αλλά και από τον τρόπο επίλυσης των αντιφάσεων και των συγκρούσεων που προκύπτουν από τη συγκεκριμένη οργάνωση των σχέσεων μεταξύ κοινωνικών ομάδων και τη θέση τους στην κοινωνία. Η μελέτη της εφαρμογής διαφορετικών μοντέλων μεταναστευτικής πολιτικής για την ένταξη των μεταναστών αποδεικνύει ότι δεν υπάρχει ένα επιτυχημένο μοντέλο αλλά ότι η ένταξη είναι μια διαδικασία που μπορεί να είναι επιτυχημένη σε έναν τομέα όπως π.χ στην απόκτηση

¹¹ Paasi, A., (2000) ‘Re-constructing regions and regional identity’ Nethur lecture, Nijmegen, The Netherlands, 7.11.2000

της ιδιότητας του πολίτη ενώ παράλληλα να είναι αποτυχημένη σε έναν άλλο, όπως πχ στην απασχόληση. Ο ρατσισμός, οι διακρίσεις και οι ανισότητες σε όλους τους τομείς είναι ο συχνότερος ανασταλτικός παράγοντας της αναίρεσης της ίσης συμμετοχής των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής.

Είναι δυνατόν να διακρίνουμε τρία βασικά μοντέλα ένταξης¹² των μεταναστών στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στα κράτη μέλη της ΕΕ. Πρέπει βέβαια να επισημάνουμε ότι τα μοντέλα δεν εφαρμόστηκαν ή δεν εφαρμόζονται απόλυτα, πολλές φορές συνδυάζονται αλλά και δεν παραμένουν αναλλοίωτα. Τα τρία μοντέλα είναι ο διαφοροποιημένος αποκλεισμός (ή λειτουργική αφομοίωση) η πολιτική ενσωμάτωση και το πλουραλιστικό (ή πολυπολιτισμικό) μοντέλο.¹³

Ο διαφοροποιημένος αποκλεισμός αναφέρεται στις χώρες που αντιμετωπίζουν τη μετανάστευση ως προσωρινή και οι μετανάστες μπορεί να είναι ενταγμένοι σε έναν τομέα αλλά γενικά δεν απολαμβάνουν ένα ασφαλές νομικό καθεστώς. Η Γερμανία, Αυστρία, Δανία, Ελλάδα και Ιταλία είναι παραδείγματα τέτοιων χωρών. Παρόλο που η έμφαση μπορεί να δοθεί στις πολιτισμικές και πολιτικές αξίες και όχι στις αξίες του έθνους, όπως πρόσφατα στην Γερμανία, οι πολιτικές ένταξης αφορούν κυρίως την ένταξη στην αγορά εργασίας¹⁴.

Το δεύτερο μοντέλο αναπτύχθηκε στην Γαλλία και αφορά την πολιτική αφομοίωση των ατόμων σε ένα εθνικό σύνολο βάσει θεμελιωδών αξιών και δικαιωμάτων δεσμευτικών για όλους. Θρησκευτικές, εθνοτικές και πολιτισμικές ταυτότητες ανήκουν στην ιδιωτική σφαίρα και δεν αναγνωρίζονται τέτοιου είδους διαφορές στους γάλλους πολίτες.¹⁵

Το τρίτο μοντέλο δίνει έμφαση στη πολιτική των ίσων ευκαιριών και της κατοχύρωσης της μη διάκρισης αναγνωρίζοντας την ύπαρξη διαφορετικών εθνοτικών και φυλετικών ομάδων και διευκολύνοντας την επικοινωνία και κατανόηση μεταξύ τους κυρίως σε τοπικό επίπεδο. Αυτό το μοντέλο ακολουθούν το Ηνωμένο Βασίλειο, η Σουηδία και Ολλανδία.¹⁶

¹² Castles, S., (1995), 'How states responds to immigration and ethnic diversity' *New Community*, 21, 3, pp.293-308. Η υιοθέτηση των συγκεκριμένων μοντέλων δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν άλλοι τρόποι κατηγοριοποίησης των μεταναστευτικών πολιτικών.

¹³ Rudiger, A. and Spencer, S. (2003) 'Social Integration of Migrants and ethnic minorities Policies combat discrimination', Conference jointly organized by the European Commission and OECD, 21-22/1/2003, Brussels,

¹⁴ Rudiger, A. and Spencer, S. (2003) σελ. 7-9

¹⁵ Rudiger, A. and Spencer, S. (2003) σελ. 8

¹⁶ Rudiger, A. and Spencer, S. (2003) σελ. 9

Τα μοντέλα αυτά συνδέονται και με την πολιτική που ακολούθησαν ή ακολουθούν τα κράτη στην εκπαίδευση για τα παιδιά των μεταναστών ή για την εκπαίδευση της 2^{ης} και 3^{ης} γενιάς μεταναστών. Τα πρότυπα στην εκπαίδευση¹⁷ είναι το αφομοιωτικό, το πρότυπο της ενσωμάτωσης, το πολυπολιτισμικό και το αντιρατσιστικό. Το αφομοιωτικό πρότυπο συνδέεται αποκλειστικά με την παρακολούθηση του επίσημου σχολείου της χώρας υποδοχής και την εγκατάλειψη της μητρικής γλώσσας όπως και κάθε άλλου στοιχείου που αφορά τον πολιτισμό της χώρας καταγωγής, με στόχο την ταχύτερη αφομοίωση του στην κοινωνία υποδοχής και τη επίτευξη της ισότητας των ευκαιριών. Το πρότυπο ενσωμάτωσης υιοθετεί ως προτεραιότητα την παρακολούθηση του επίσημου σχολείου της χώρας υποδοχής αλλά και τη διγλωσσία μέσα από εθελούσια παρακολούθηση μαθημάτων στην μητρική γλώσσα.¹⁸ Το πολυπολιτισμικό πρότυπο βασίζεται στην εκπαίδευση της μητρικής γλώσσας με στόχο τη διατήρηση διαφορετικών πολιτισμικών στοιχείων σε μια πλουραλιστική κοινωνία. Τέλος, το αντιρατσιστικό πρότυπο βασίζεται σε προγράμματα ευαισθητοποίησης και ίση συμμετοχή των μαθητών και εκπαιδευτικών από τις εθνοτικές μειονότητες καθώς και ισοδύναμες σχολικές επιτυχίες.

Τα μοντέλα της μετανάστευσης και τα πρότυπα της εκπαίδευσης που παρουσιάστηκαν διαμορφώνονται μέσα από την πολιτική του εθνικού κράτους και την οργάνωση και συμμετοχή των ίδιων των μεταναστών.

Η Μετανάστευση στην Ελλάδα

Ενώ η μετατροπή της Ελλάδας από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών γίνεται σταδιακά, αυτή η αλλαγή γίνεται αντιληπτή μετά το 1989. Τα μεταναστευτικά ρεύματα των δεκαετιών του '70 και '80 όπως μετανάστες εργάτες με συμβόλαιο στη βιομηχανία χημικών και στην αλιεία, μετανάστευση των γυναικών από τις Φιλιππίνες και η διέλευση πολιτικών προσφύγων (κυρίως από την Μέση Ανατολή και αργότερα από την Πολωνία) όπως και η μετεγκατάστασή τους σε τρίτες χώρες από διεθνείς οργανισμούς δεν είχαν γίνει αντιληπτά ως θέματα που αφορούσαν την μετανάστευση προς την Ελλάδα.

¹⁷ Παλαιολόγου, Ν. και Ευαγγέλου, Ο., (2003), σελ.87-90

¹⁸ Hanf, T. 'Education in a cultural lag: the case of Germany', *International Journal of Educational Research*, 35, (2001), pp.255-268

Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική ήταν προσανατολισμένη μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90 αποκλειστικά σε θέματα διασποράς ή 'απόδημου ελληνισμού', στη μετανάστευση εργατικού δυναμικού από την Ελλάδα και στην επιστροφή του¹⁹. Κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου ασχολείται με την είσοδο των ξένων εργατών ή αιτούντων άσυλο μέσω έκδοσης περιορισμένου αριθμού βραχυπρόθεσμων αδειών εργασίας και παραμονής και βραχυπρόθεσμης παραμονής αιτούντων ασύλου ή προσφύγων. Η είσοδος ξένων εργατών αντιμετωπίζεται με τη λογική της προσωρινότητας και των εποχιακών οικονομικών αναγκών. Στο θέμα των αιτούντων άσυλο και προσφύγων υιοθετείται η πολιτική του ενδιάμεσου σταθμού και η διευθέτηση αυτού του ζητήματος μέσω της λειτουργίας Διεθνών Οργανώσεων στα πλαίσια της ελληνικής επικράτειας²⁰.

Στο τέλος της δεκαετίας του '80, η δομή της ελληνικής κοινωνίας καθώς και μια σειρά διεθνών αλλαγών συνετέλεσαν στην αύξηση της εισόδου μεταναστών αλλά και έθεσαν τέλος στο ρόλο της Ελλάδας ως χώρα προσωρινής διαμονής ή ενδιάμεσου σταθμού. Αυτές οι αλλαγές σχετίζονταν με τη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και την επικρατούσα πρακτική αυστηρών μέτρων κατά της εισόδου νέων μεταναστών εκτός των κρατών μελών στα πλαίσια της εναρμόνισης των πολιτικών για τη μετανάστευση²¹, με την κατάρρευση των 'κομμουνιστικών' καθεστώτων στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, με τον πόλεμο στην πρώην Γιουγκοσλαβία και γενικότερα με τις εθνικιστικές αναταραχές στα Βαλκάνια. Η μετανάστευση από τις πρώην κομμουνιστικές χώρες έπαψε να αντιμετωπίζεται ως πολιτική, προκαλώντας την επιβολή αυστηρότερων μέτρων και ελέγχων στα σύνορα των κρατών μελών κυρίως της Νότιας Ευρώπης τα οποία θεωρήθηκαν ευάλωτα στην είσοδο της 'παράνομης' οικονομικής μετανάστευσης.

Παράλληλα, η ύπαρξη της παραοικονομίας, η κυριαρχία τομέων όπως ο τουρισμός, οι κατασκευές, η γεωργία, η κυριαρχία μικρομεσαίων οικογενειακών επιχειρήσεων στην οικονομία, ο ρόλος της οικογένειας και της εκπαίδευσης στην ελληνική κοινωνία και

¹⁹ Πιο συγκεκριμένα το ελληνικό κράτος αντιμετωπίζει τη μετανάστευση από την Ελλάδα υπό το πρίσμα της λογικής των εμβασμάτων και της μελλοντικής χρησιμοποίησης αυτού του εργατικού δυναμικού στην βιομηχανική ανάπτυξη της Ελλάδας. Νικολινάκος Μ (1973) 'Καπιταλισμός και μετανάστευση' Αθήνα: Παπαζήσης.

²⁰ Για περισσότερες λεπτομέρειες για το θέμα του προσωρινού ασύλου και τις επιφυλάξεις του ελληνικού κράτους ως προς τις διατάξεις της Σύμβασης της Γενεύης κοιτά Black R (1992) 'Livelihood and vulnerability of foreign refugees in Greece', King's College, Occasional Paper No 33 και Νάσκου-Περράκη Π (1991) 'Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη' Αθήνα: Σάκκουλας.

²¹ Για την μεταναστευτική πολιτική στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα βλέπε Baldwin-Edwards M (1991) 'Immigration after 1992' **Policy and Politics** Vol.19(13) pp. 199-211 και E.V.Petracou (1993) 'Immigration policy in Northern and Southern regions of the EC with special reference to Britain and Greece' University of Warwick: M.A thesis.

το περιορισμένο κράτος πρόνοιας και οι άτυπες κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις ήταν παράγοντες που ευνόησαν την ανάπτυξη της παράνομης μετανάστευσης.

Ο τρόπος και η μαζική άφιξη των μεταναστών, κυρίως από την Αλβανία²² σε συνδυασμό με τις αλλαγές στην Ευρώπη και με τη δομή της ελληνικής κοινωνίας διαμόρφωσαν την ελληνική μεταναστευτική πολιτική σε αυταρχική βάση πέραν της αποδοχής της υπάρχουσας κατάστασης, δηλαδή της ύπαρξης μεταναστών εντός της ελληνικής κοινωνίας. Η υιοθέτηση δρακόντειων μέτρων²³ και η άσκηση εκτεταμένων εσωτερικών και εξωτερικών ελέγχων νομιμοποίησε τον ρόλο της αστυνομίας ως κυρίαρχου μηχανισμού χωρίς όμως να επιτύχει τον επιδιωκόμενο στόχο, δηλαδή την καταπολέμηση της παράνομης εισόδου μεταναστών στην Ελλάδα, επιτρέποντας-εκτός από τη λειτουργία παρανομών δικτύων εμπορίας μεταναστών -την διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων σε άτυπη βάση, πέρα ενός θεσμικού πλαισίου.

Όπως παρατηρεί ο Λινάρδος-Ρυλμόν, ενώ το 1989 σημειώνεται μία αυξητική τάση των μεταναστών ενώ ο αριθμός των αδειών εργασίας μειώνεται²⁴ και αυτή η πρακτική επικυρώνεται με την ψήφιση του νόμου 1975 το 1991 περί Αλλοδαπών²⁵. Το κύριο βάρος δίνεται στη πάταξη των 'λαθρομεταναστών' συνθέτοντας και νομιμοποιώντας αυτή τη κατηγορία στη δημόσια συζήτηση. Ταυτόχρονα οι αιτούντες άσυλο αντιμετωπίζονται με καχυποψία και θεωρούνται μετανάστες με οικονομικά κίνητρα αντί πολιτικοί πρόσφυγες.

Οι επιχειρήσεις 'σκούπας' και η συζήτηση για αθρόα και ανεξέλεγκτη εισροή μεταναστών διαμόρφωσε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες η μετανάστευση συνδέθηκε τόσο με την 'εγκληματικότητα' όσο και με ταύτιση της μετανάστευσης με μία εθνική ομάδα κυρίως με τους Αλβανούς μετανάστες.

Με τον νόμο 1975/1991²⁶ περί Αλλοδαπών, η ελληνική νομοθεσία εναρμονίζεται με την κοινοτική ως προς τα μεταναστευτικά και προσφυγικά θέματα με απώτερο σκοπό

²² Αφού η μετανάστευση αφορούσε ένα άλλο Βαλκανικό κράτος και μάλιστα με την ύπαρξη ελληνικής μειονότητας, η μετανάστευση αυτή γίνονταν αυτομάτως μέρος των 'εθνικών' θεμάτων.

²³ Sitaropoulos N (1992) 'The new legal framework of alien immigration in Greece: A Draconian contribution to Europe's unification' *Tolley's Immigration and Nationality Law and Practice* Vol.6 (3) pp. 86-96.

²⁴ Το 1989 ο αριθμός των ξένων υπολογίζεται 184000 ενώ οι παράνομοι μετανάστες υπολογίζονται περίπου στους 30000 Λινάρδος-Ρυλμόν (1993) 'Αλλοδαποί εργαζόμενοι και αγορά εργασίας στην Ελλάδα' Αθήνα: ΙΝΕ σελ. 14. Βλέπε για τους παράνομους ξένους εργάτες πριν το 1990, Soulis, S. (1987) 'Illegal Immigration to Greece' στο 'The future of migration' Paris:OECD (πρακτικά συνεδρίου)

²⁵ Για την ανάλυση των διατάξεων του Νόμου 1975/91 Περί Αλλοδαπών βλέπε Ν. Χλέπας και Δ. Σπυράκος (1992) 'Ο Νόμος 1975/1991 Περί Αλλοδαπών και το Σύνταγμα' Αθήνα: Σάκκουλας. Πιο συγκεκριμένα ο Χλέπας εξετάζει το Νόμο 1975/1991 και τα προβλήματα κυρίως τα συνταγματικά τα οποία προκύπτουν από τις διατάξεις του ενώ ο Σπυράκος εξετάζει το θέμα των ποινικών διατάξεων του νόμου από την άποψη της προστασίας των 'γενικών έννομων αγαθών'.

²⁶ Ν. 1975/1991, ΦΕΚ Α' 184

την ισότιμη συμμετοχή της Ελλάδας στην χάραξη κοινής πολιτικής και αποδοχής της στο χώρο της Schengen²⁷ αλλά και διαμορφώνει ένα εχθρικό περιβάλλον μεταξύ των μεταναστών και των γηγενών. Οι αυξημένες αρμοδιότητες του Υπουργείου Δημοσίας Τάξης και η ενίσχυση του ρόλου της αστυνομίας δείχνουν τη βάση πάνω στην οποία θα οικοδομηθεί η μετανάστευση στην Ελλάδα. Θα αγνοηθεί οποιαδήποτε πολιτική παρέμβαση στο θέμα της εγκατάστασης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία και της προστασίας των δικαιωμάτων τους και οι μετανάστες θα αντιμετωπιστούν ως οι εν δυνάμει εγκληματίες και απειλή για τη Δημόσια Τάξη και Ασφάλεια²⁸.

Αυτή η μεταναστευτική πολιτική διαμορφώνει έμμεσα ή άμεσα κατηγοριοποιήσεις της μετανάστευσης και νομιμοποιεί την διαφορετική τους μεταχείριση στην ελληνική κοινωνία. Έτσι οι μετανάστες από τις πλούσιες χώρες, οι κοινοτικοί αλλά και αυτοί με ελληνική καταγωγή²⁹ αποτελούν προνομιακές κατηγορίες ενώ οι κατηγορίες 'λαθρομεταναστών' – στο πολιτικό λόγο - και αιτούντων άσυλο είναι ανεπιθύμητοι, εκδιώκονται ή αφήνονται να επιβιώσουν χωρίς καμία προστασία των δικαιωμάτων τους.

Οι μετανάστες, στη δεκαετία του '90 απασχολούνται κυρίως στην παραοικονομία σε κακοπληρωμένες, ανασφάλιστες και επικίνδυνες εργασίες, στο πρωτογενή και τριτογενή τομέα. Οι γυναίκες απασχολούνται, κυρίως, σε εργασίες οικιακού βοηθού ενώ ένα σημαντικό τμήμα της γυναικείας και παιδικής μετανάστευσης συμμετέχει στη βιομηχανία του θεάματος. Το εκπαιδευτικό τους επίπεδο, πολλές φορές αρκετά υψηλό, και η εργασιακή τους εμπειρία από τη χώρα καταγωγής τους, φαίνεται να μην παίζει κανένα ρόλο στην απασχόληση τους στην Ελλάδα. Η πλειοψηφία των μεταναστών διαμένει στα αστικά κέντρα. Γενικά δεν είναι δυνατό να γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό των αλλοδαπών και τα χαρακτηριστικά τους αρχικά λόγω του περιορισμένου αριθμού των νόμιμων μεταναστών αλλά και της συλλογής και επεξεργασίας των στοιχείων από διάφορες πηγές. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι

²⁷ Βλέπε για τη συμφωνία Schengen Τούση Μ Α (1994) 'Ελλάδα και Schengen' και Κούρτοβικ Ι 'Το νομικό καθεστώς των μεταναστών εργατών στην Ελλάδα' (1994) στο 'Τα δικαιώματα των μεταναστών εργατών' Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου Αθήνα: Εστία και Σ. Περράκης (1995) 'Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η πολιτική της σε θέματα ασύλου και προσφύγων, Προβλήματα και προοπτικές' **Τετράδια** Τεύχη 36-37.

²⁸ Για την σύνδεση της μετανάστευσης με την εγκληματικότητα βλέπε Καρύδης Β (1996) 'Εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα' Αθήνα: Παπαζήσης

²⁹ Για την ελληνική μεταναστευτική πολιτική ως προς τους έλληνες της διασποράς και ως προς τους παλιννοστούντες κοίτα Μουσσούρου Λ Μ (1991) 'Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική' Αθήνα: Gutenberg, για τη μεταναστευτική πολιτική προς τους Ελληνο-Πόντιους βλέπε Κασιμάτη Κ (1993) 'Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση' 2η έκδοση Αθήνα Υπ. Εξωτερικών και Πάντειο Πανεπιστήμιο και για μια γενικότερη κατηγοριοποίηση των μεταναστών στην Ελλάδα Πετρινώτη Ξ (1993) 'Η μετανάστευση προς την Ελλάδα' Αθήνα: Οδυσσέας.

υπάρχουν μόνο εκτιμήσεις αφού τα στοιχεία από διαφορετικές επίσημες πηγές ποικίλουν και δεν θεωρούνται αξιόπιστα.

Σύμφωνα με την ανάλυση των στοιχείων του πρώτου προγράμματος νομιμοποίησης, το 1997,³⁰ οι χώρες προέλευσης μεταναστών παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία³¹ αλλά οι κυριότερες χώρες αποστολής για την Ελλάδα είναι η Αλβανία- οι μετανάστες από την Αλβανία αποτελούν την πολυπληθέστερη ομάδα και ο αριθμός τους είναι πολύ μεγαλύτερος από τη δεύτερη ομάδα μεταναστών- Βουλγαρία, Αίγυπτος, Ρουμανία, Ουκρανία, Πολωνία, Γεωργία, Ινδία, Φιλιππίνες, Μπαγκλαντές, Συρία και Νιγηρία.³² 371.000 αλλοδαποί υπέβαλαν αίτηση για άδεια προσωρινής διαμονής. Τα Προεδρικά Διατάγματα ρύθμιζαν τις προϋποθέσεις χορήγησης προσωρινής άδειας παραμονής και τις προϋποθέσεις χορήγησης άδειας παραμονής μικρής (1-3 έτη) και μεγάλης διάρκειας (5 έτη).³³

Βάσει των διαθέσιμων επίσημων στοιχείων, το 1999 εισήλθαν παράνομα στη χώρα 88.819 Αλβανοί, 3.843 Ιρακινοί και 1.535 Ρουμάνοι. Σύμφωνα με επίσημη εκτίμηση του 2002, η Ελλάδα δέχεται ετησίως την πίεση 250.000 λαθρομεταναστών. Ως προς τους πρόσφυγες, κατά το υπουργείο Δημόσιας Τάξης στις 31/12/2000 ζούσαν στη χώρα 6.653 άτομα με αναγνωρισμένη την προσφυγική ιδιότητα, ενώ την ίδια περίοδο ο μέσος όρος των νέων αιτούντων άσυλο ήταν περίπου 250 το μήνα. Τα κύρια σημεία εισόδου των προσφύγων είναι η μεθόριος με την Τουρκία και τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου.

Η ψήφιση του νέου νόμου, ο 2910³⁴, για τη ρύθμιση των θεμάτων της μετανάστευσης και το δεύτερο πρόγραμμα νομιμοποίησης πραγματοποιήθηκε το 2001. Το πιο σημαντικό σημείο του νέου νόμου είναι η μεταβίβαση των θεμάτων της μετανάστευσης- αλλά όχι των θεμάτων του ασύλου³⁵- στο Υπουργείο Εσωτερικών από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. Ο Νόμος 2910/2001 διατηρεί τα δύο ξεχωριστά έγγραφα ως απαραίτητα, την άδεια παραμονής και την άδεια εργασίας. Ρυθμίζει τα

³⁰ Προεδρικά Διατάγματα, 358/97 και 359/97. Για τα στοιχεία του πρώτου προγράμματος κοιτά Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης (1999) Αποτελέσματα των στοιχείων των αιτήσεων αλλοδαπών για τη 'λευκή κάρτα'

³¹ Η μεγάλη ποικιλία των χωρών προέλευσης των μεταναστών αποτελεί χαρακτηριστικό των μεταναστευτικών ρευμάτων μετά τη δεκαετία του '80.

³² Στοιχεία από διάφορες πηγές όπως τις παρουσιάζει ο Baldwin-Edwards, M., Μεσογειακό Παρατηρητήριο Μετανάστευσης.

³³ Αμίτσης, Γ. Και Λαζαρίδη, Γ., (2001) 'Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα' Αθήνα : Παπαζήσης.

³⁴ Ν. 2910/2001, ΦΕΚ Α' 91

³⁵ Για τη νομοθεσία σε θέματα του ασύλου αλλά και γενικότερης πολιτικής για τους πρόσφυγες κοιτά ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (2002) 'ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΕΝΟΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ (ΑΣΥΛΟΥ) ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ'

θέματα επανένωσης μετά από 2 χρόνια παραμονής με τη προϋπόθεση ο αρχηγός της οικογένειας να έχει ένα ελάχιστο εισόδημα, κατάλληλη στέγαση και κοινωνική ασφάλεια για την οικογένεια του. Ως μέλη της οικογένειας ορίζονται η σύζυγος και τα ανήλικα παιδιά αλλά δεν έχουν το δικαίωμα απασχόλησης για 3 χρόνια.

Μετά το 1990, παλιννοστούντες ομογενείς είναι οι έλληνες από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (Πόντιοι)³⁶ οι οποίοι κάτω από ορισμένες προϋπόθεσης μπορούν να αποκτήσουν την ελληνική υπηκοότητα. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κυρίως οι ελληνοπόντιοι αφορούν τη γλώσσα, τη γραφειοκρατία, τη στέγαση, την εγκατάλειψη σχολείου από τα παιδιά παλιννοστούντων στην Ελλάδα και την απασχόληση λόγω αναντιστοιχίας ισοτιμιών, προσόντων και ειδικοτήτων, ανεργίας και ετεροαπασχόλησης. Ο Νόμος 2434/1996 αφορά μέτρα για την επαγγελματική εκπαίδευση, την κατάρτιση και την απασχόληση τους. Εκτιμάται ότι ένας μεγάλος αριθμός ελληνοποντίων ζει παράνομα και είναι συγκεντρωμένος σε συγκεκριμένες περιοχές της Αττικής και της Θεσσαλονίκης.³⁷

Παλιννοστούντες θεωρούνται και οι έλληνες από την Αλβανία (Βορειοηπειρώτες).

Οι έλληνες από την Αλβανία αντιμετωπίζονται με καχυποψία και ρατσισμό και ταυτίζονται με τους μετανάστες από την Αλβανία, αντιμετωπίζοντας προβλήματα στην απασχόληση, στέγαση

Ο αριθμός των ελλήνων από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης υπολογίζεται στις 250.000 ενώ των ελλήνων από την Αλβανία στις 80.000.

Το πλαίσιο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Τη δεκαετία του 1980, ιδρύονται οι πρώτες Τάξεις Υποδοχής³⁸ για τα παιδιά των μεταναστών που επιστρέφουν από την Γερμανία και αρχίζει η λειτουργία των Φροντιστηριακών Τμημάτων³⁹. Σκοπός τους είναι η 'ένταξη τους στην ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και να βοηθήσουν τους παλιννοστούντες μαθητές στις μαθησιακές τους δυσκολίες.⁴⁰ Οι Τάξεις Υποδοχής λειτουργούσαν αυτόνομα και προετοίμαζαν το μαθητή για την ένταξη του στην τάξη ανάλογα με την ηλικία του ενώ τα Φροντιστηριακά Τμήματα είχαν το ενισχυτικό χαρακτήρα και λειτουργούσαν συμπληρωματικά της κανονικής φοίτησης του μαθητή στο σχολείο.

³⁶ <http://ggae.bee.gr/palinnostisi/services1.el.asp>

³⁷ Τζώρτζοπούλου, Μ., (2001), 'η θέση των μεταναστών στην Ελλάδα' στο ΕΚΚΕ, (2001), 'Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας'

³⁸ Φ.Ε.Κ. 8182/Ζ/4139/20-10-80

³⁹ Ν.1404/83 Φ.Ε.Κ. 173/24-11-83

⁴⁰ Παλαιολόγου, Ν. και Ευαγγέλου, Ο., (2003), 'Διαπολιτισμική Παιδαγωγική. Εκπαιδευτικές, Διδακτικές και Ψυχολογικές Προσεγγίσεις. Αθήνα: Ατραπός

Το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων από το 1996 έθεσε τις βάσεις για μια πιο ουσιαστική αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών αναγκών των ομάδων με ιδιαιτερότητες κοινωνικές, πολιτισμικές ή θρησκευτικές. Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής του το ΥΠ.Ε.Π.Θ⁴¹ υιοθέτησε μια νέα μορφή εκπαίδευσης, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Σκοπός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η οργάνωση και λειτουργία σχολικών μονάδων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την παροχή εκπαίδευσης σε νέους με εκπαιδευτικές κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες. Στα σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης εφαρμόζονται τα προγράμματα των αντιστοίχων δημοσίων σχολείων, τα οποία προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ανάγκες των μαθητών τους.

Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης⁴²

Από το 1996 μέχρι σήμερα ιδρύθηκαν και λειτουργούν 26 σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης σε όλη την Ελλάδα. Σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας 'τα σχολεία, αυτά που συνεχώς θα αυξάνονται, εγγυώνται την ισότητα των ευκαιριών για όλους τους μαθητές χωρίς διακρίσεις και διαποτίζουν το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα με σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις.'

1. Συγκεκριμένα υπάρχουν 13 δημοτικά, 9 Γυμνάσια και 4 Λύκεια.
2. Για να χαρακτηριστεί ένα σχολείο διαπολιτισμικό θα πρέπει ο αριθμός των παλινοστούντων και / ή αλλοδαπών μαθητών να πλησιάζει το 45% του συνολικού αριθμού.
3. Όλοι οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν στα σχολεία αυτά επιμορφώνονται και όσοι καλούνται να καλύψουν τα κενά που δημιουργούνται, επιλέγονται με κριτήριο τις γνώσεις τους στη διαπολιτισμική εκπαίδευση και στη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας.

⁴¹ http://www.ypepth.gr/el_ec_category3.htm

⁴² http://www.ypepth.gr/el_ec_category3.htm

Οι Τάξεις Υποδοχής αλλάζουν⁴³ και παρέχουν ενισχυτική διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και μαθημάτων ιστορίας και πολιτισμού, παράλληλα με τη φοίτηση των μαθητών στην κανονική τάξη. Σύμφωνα με τη Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης το σχολικό έτος 1999-2000, ο αριθμός των μεταναστών και παλιννοστούντων μαθητών στις Τάξεις Υποδοχής και στα Φροντιστηριακά Τμήματα ήταν 8.537 και 4.957 αντίστοιχα.⁴⁴

Το θεσμικό πλαίσιο⁴⁵ αλλάζει το 1999 και ιδρύονται η Τάξη Υποδοχής Ι, η Τάξη Υποδοχής ΙΙ, το Φροντιστηριακό Τμήμα και το Διευρυμένο Ωράριο επιτρέποντας στο Σύλλογο διδασκόντων κάθε σχολικής μονάδας Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης να επιλέξει το πιο λειτουργικό και αποδοτικό σχήμα για τις εκπαιδευτικές ανάγκες των παλιννοστούντων και μεταναστών μαθητών. Στόχος της αλλαγής του θεσμικού πλαισίου είναι η 'εκπαίδευση παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών να γίνει περισσότερο αποτελεσματική και συμμετοχική - ενεργητική, ώστε οι μαθητές αυτοί να ενταχθούν ομαλά και ισόρροπα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, στα πλαίσια της διαπολιτισμικής αγωγής'⁴⁶

Το πρόγραμμα των Τάξεων Υποδοχής ολοκληρώνεται σε δύο κύκλους που εντάσσονται μέσα στο ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου:⁴⁷

- Στις Τάξεις Υποδοχής Ι, όπου εφαρμόζεται εντατικό πρόγραμμα εκμάθησης της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας και μαθησιακής προετοιμασίας. Το πρόγραμμα εφαρμόζεται με παράλληλη παρακολούθηση μερικών μαθημάτων στην κανονική τάξη όπως: Φυσική Αγωγή, Εικαστική Αγωγή, Μουσική Αγωγή, Ξένη Γλώσσα, Σχολική Ζωή ή και άλλο μάθημα σύμφωνα με απόφαση του συλλόγου διδασκόντων, σε συνεργασία με το Σχολικό Σύμβουλο. Η φοίτηση σε Τ.Υ. Ι διαρκεί μέχρι ένα διδακτικό έτος. Είναι δυνατή ταχύτερη επανένταξη μαθητή στην κανονική τάξη έπειτα από απόφαση των εκπαιδευτικών της Τ.Υ. Ι και της κανονικής τάξης, αν στο τέλος τριμήνου έχει δεχθεί ότι μπορεί απρόσκοπτα να παρακολουθήσει όλα τα μαθήματα.
- Στις τάξεις υποδοχής ΙΙ, όπου εφαρμόζεται μικτό πρόγραμμα εσωτερικής και εξωτερικής γλωσσικής και μαθησιακής υποστήριξης των μαθητών που έχουν

⁴³ Ν. 1894/90, ΦΕΚ 110 τ. Α΄

⁴⁴ Παλαιολόγου, Ν. (2003), σελ. 131

⁴⁵ Φ10/20/Γ1/708/7-9-1999 http://www.ypepth.gr/el_ec_category3.htm (ΦΕΚ1789 Β/28-9-99)

⁴⁶ http://www.ypepth.gr/el_ec_category3.htm

⁴⁷ http://www.ypepth.gr/el_ec_category3.htm

ενταχθεί σ' αυτές και το οποίο πραγματοποιείται μέσα στις κανονικές τάξεις με παράλληλη υποστηρικτική διδασκαλία. Η φοίτηση διαρκεί δύο διδακτικά έτη (σε εξαιρετικές περιπτώσεις τρία έτη) και επιδιώκεται να είναι συνεχής για να είναι αποτελεσματική η υποστηρικτική προσπάθεια.

Πρόγραμμα σπουδών Τ.Υ. Π⁴⁸

Στο πρόγραμμα αυτό οι μαθητές/ -τριες παρακολουθούν στις "κανονικές" τάξεις του σχολείου, ενώ παράλληλα έχουν γλωσσική και μαθησιακή υποστήριξη. Η υποστήριξη προβλέπει:

α. Εσωτερική διαφοροποίηση της διδασκαλίας με εξατομικευμένη υποστήριξη των μαθητών για την ανάπτυξη των αναγκαίων γλωσσικών δεξιοτήτων τους ενώ συμμετέχουν στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες της "κανονικής" τάξης με τον εκπαιδευτικό που είναι υπεύθυνος για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας (συνεργατική διδασκαλία).

β. Εξωτερική διαφοροποίηση της διδασκαλίας: Συνέχιση της εντατικής διδασκαλίας της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας από τους ειδικούς εκπαιδευτικούς.

γ. Το μάθημα της γλώσσας και κουλτούρας της χώρας προέλευσης είναι προαιρετικό και εφόσον υπάρξει ικανός αριθμός μαθητών (7-15) διδάσκεται για 4 ώρες την εβδομάδα εκτός του ωρολόγιου προγράμματος στην περίπτωση που η τάξη έχει πλήρες ωρολόγιο πρόγραμμα. Για την παρακολούθηση του μαθήματος αυτού χορηγείται στο τέλος του διδακτικού έτους σχετική βεβαίωση.

Φοίτηση και λειτουργία του Φροντιστηριακού Τμήματος (Φ.Τ.)

Το πρόγραμμα των Φ.Τ. παρακολουθείται από μαθητές παλλινოსτούντες ή αλλοδαπούς που είτε δεν φοίτησαν σε Τ.Υ. Ι ή/και ΙΙ και αντιμετωπίζουν γλωσσικές δυσκολίες είτε εντάχθηκαν στα υποστηρικτικά γι' αυτούς μέτρα και παρακολούθησαν τα σχετικά μαθήματα αλλά εξακολουθούν να δυσκολεύονται γλωσσικά κατά την ένταξή τους στην "κανονική" τάξη. Η λειτουργία των Φ.Τ. πραγματοποιείται εκτός σχολικού ωραρίου.

Ο μικρότερος αριθμός μαθητών με τον οποίο δημιουργείται Φροντιστηριακό Τμήμα είναι ο 3 και ο μεγαλύτερος 8. Μαθητές ευρύτερων περιοχών μπορούν να εγγράφονται στο ίδιο σχολείο, με τη σύμφωνη γνώμη των γονέων τους και των διευθυντών των σχολικών μονάδων, μετά από έγκριση του προϊσταμένου Διεύθυνσης ή Γραφείου Εκπαίδευσης, ώστε να εξασφαλίζεται ικανός αριθμός μαθητών για την

⁴⁸ http://www.ypepth.gr/el_ec_category3.htm

Επίσης μπορούν να ιδρύονται Φ.Τ. σε σχολικές μονάδες και να φοιτούν σε αυτά μαθητές των πλησιέστερων σχολείων, αφού εξασφαλιστεί έγκριση των γονέων τους.

Στο Φ.Τ. παρέχεται υποστηρικτική διδασκαλία μέχρι 10 ώρες την εβδομάδα από τις οποίες οι 2 διατίθενται για μελέτη.

Προβλέπεται η πρόσληψη δίγλωσσου δασκάλου ενώ δεν παρέχεται καμιά επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, πριν την πρόσληψη τους στα διαπολιτισμικά σχολεία.

Με το Νόμο 2413/96 (ΦΕΚ 124 τ. Α/17.6.1996) ιδρύεται το Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (ΙΠΟΔΕ) με μια σειρά αρμοδιοτήτων που στοχεύουν στην εισαγωγή και ενίσχυση της διαπολιτισμικής διάστασης στην ελληνική εκπαίδευση. Αυτές περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων, την παραγωγή διδακτικού υλικού και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Με αυτό το νόμο παρέχεται η δυνατότητα λειτουργίας ιδιωτικών διαπολιτισμικών σχολείων.

Συμπεράσματα

Η φοίτηση των παιδιών των μεταναστών στο σχολείο ήταν ανεπίσημη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 αρχίζει η καταγραφή των μεταναστών και παλιννοστούντων μαθητών στα ελληνικά σχολεία ενώ δύο περίπου χρόνια μετά υιοθετείται και το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης των μεταναστών στην Ελλάδα. Ενώ ο δημόσιος λόγος όριζε την μετανάστευση παράνομη, και επικίνδυνη για την δημόσια τάξη και ασφάλεια και εφαρμόζονται κατασταλτικές πολιτικές, τα παιδιά των παρανόμων εγγράφονται ανεπίσημα στα σχολεία της χώρας, χωρίς την κινητοποίηση των κατασταλτικών μηχανισμών. Αυτή η ανακολουθία μπορεί να ερμηνευτεί ως ανθρωπιστική πρωτοβουλία των εκπαιδευτικών ή των αρμοδίων αλλά μπορεί να ερμηνευτεί και από την γενικότερη υιοθέτηση της μη πολιτικής ανάμειξης στη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων.

Όμως το σχολείο εκτός από ένας μηχανισμός γνώσης και τη μάθησης είναι ένας χώρος που επιτηρεί, ταξινομεί, προσαρμόζει και 'οργανώνεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να συνιστά ταυτόχρονα και μηχανισμό άντλησης γνώσης από τα παιδαγωγικά υποκείμενα (σχετικά με αυτά).⁴⁹ Με αυτό το τρόπο προσπαθεί να ελέγξει την

⁴⁹ Σολομών, Ι. (1994), σελ. 133

περιπλάνηση και να περιορίσει τις πιθανές αντιδράσεις και συγκρούσεις που μπορεί να προκύψουν.

Ως αποτέλεσμα αυτής της ανεπίσημης πολιτικής, δημιουργούνται συγχύσεις στα υποκείμενα. Οι ‘λαθρομετανάστες της τηλεόρασης’ μοιράζονται το ίδιο θρανίο, την ίδια τάξη με τους γηγενείς. Οι μαθητές μετανάστες αφήνονται μόνοι τους να χειριστούν τη ταυτότητα τους, να διαπραγματευτούν τα ‘σύνορα’ και τη θέση τους στο σχολείο το οποίο προφανώς τους αποκλείει ως διαφορετικούς και ξένους. Ίσως προσπαθούν να αφομοιωθούν αλλά τα σύνορα είναι προσδιορισμένα πολιτικά και κοινωνικά.

Τα επόμενα χρόνια έγιναν αλλαγές και βελτιώσεις τόσο στην εκπαίδευση όσο και στο καθεστώς των μεταναστών. Η αύξηση της οικογενειακής μετανάστευσης συνετέλεσε στη μεγάλη αύξηση του πληθυσμού των μεταναστών και των παλιννοστούντων μαθητών από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 μέχρι σήμερα. Το σχολικό έτος 1995-96 υπολογίζεται ότι φοιτούσαν 10.634 μαθητές στα Δημοτικά, 2.898 στα Γυμνάσια και 438 στα Λύκεια⁵⁰ ενώ οι παλιννοστούντες μαθητές στα Δημοτικά ήταν για την ίδια χρονιά 19.559⁵¹. Το σχολικό έτος του 2002-2003 υπολογίζεται ότι το σύνολο μεταναστών και παλιννοστούντων μαθητών στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση ήταν 130.114⁵².

Παρά τη βελτίωση του καθεστώτος των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, τα μέτρα ένταξης των μεταναστών δεν αποτελούν προτεραιότητα στην ελληνική μεταναστευτική πολιτική αλλά μάλλον εξαγγελίες. Η άμεση προτεραιότητα δίνεται στον διπλό εσωτερικό έλεγχο των μεταναστών με βάσει τις άδειες παραμονής και εργασίας, προωθείται η προσωρινή παραμονή των μεταναστών και το θέμα της μετανάστευσης στην Ελλάδα συνδέεται με την καταπολέμηση της λαθρομετανάστευσης.

Το πρότυπο που υιοθετεί η Ελλάδα είναι ο διαφοροποιημένος αποκλεισμός. Ο πολιτικός λόγος διαρθρώνεται μέσα από το εθνικά ομογενές κράτος με την ιδιότητα του πολίτη να απορρέει από την εθνικότητα, η οποία βασίζεται στους δεσμούς του αίματος. Προτεραιότητα έχουν οι παλιννοστούντες ως ομογενείς, οι πολίτες των κρατών μελών της ΕΕ ενώ η παρουσία των μεταναστών εξυπηρετεί τις ανάγκες της

⁵⁰ Νικολάου, Γ. (2003) ‘Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στα Δημοτικά’ Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα στο ‘Έθνος της Κυριακής’

⁵¹ Ειδική Γραμματεία Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, ΥΠ.Ε.Π.Θ. στο Παλαιολόγου, Ν. (2003), σελ.129

⁵² Κάτσικας, Χ. και πολίτου, Ε., (2003), ‘Τσιγγάνοι, Μειονοτικοί, Παλιννοστούντες και Αλλοδαποί στην Ελληνική Εκπαίδευση. Εκτός ‘Τάξης’ το ‘Διαφορετικό’, Αθήνα: Gutengerg στα ΤΑ ΝΕΑ, 25-26/10/03 σελ. 19

αγοράς σε φθινό εργατικό δυναμικό, τις ανάγκες γενικά της οικονομίας και καλύπτει τα ελλείμματα των ασφαλιστικών ταμείων.

Η εκπαίδευση παρά την υιοθέτηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης που συνδέεται με την ισότητα, το σεβασμό της ετερότητας, την αλληλεγγύη, την αλληλεπίδραση και την εξάλειψη των εθνικιστικών συμπεριφορών, δεν έχει καταφέρει να απεγκλωβιστεί από την προτεραιότητα της εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας για όλους τους μετανάστες και την περιθωριοποίηση των μητρικών γλωσσών των μεταναστών μαθητών. Δεν υπάρχει αμοιβαιότητα στην εκπαίδευση των όλων των μαθητών για τους πολιτισμούς των μεταναστών μαθητών. Δεν αναγνωρίζονται οι ανάγκες των μεταναστών μαθητών για εξειδικευμένα προγράμματα, η προηγούμενη εμπειρία των μεταναστών μαθητών και των γονέων τους με αποτέλεσμα να εγκαταλείπουν το σχολείο για μια σειρά λόγων όπως, π.χ. γλωσσικών, ρατσιστικών, οικονομικών, κλπ.

Οι αλλαγές στην εκπαίδευση δεν γίνεται να είναι ουσιαστικές αν δεν αλλάξει η εθνοκεντρική πολιτική στις διοικητικές, κοινωνικές, πολιτισμικές διαστάσεις της. Ταυτόχρονα πρέπει να γίνει αποδεκτό ότι η εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και η ίση συμμετοχή των μεταναστών σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής δεν είναι δυνατόν να αποκοπεί από τις ταξικές διαστάσεις της ούτε να ευδοκιμήσει όταν απουσιάζουν πολιτικές ένταξης των μεταναστών, ούτε όταν αντιπαραβάλλονται τα μέτρα ένταξης με την λαθρομετανάστευση. Τέλος, δεν γίνεται να επιτευχθούν οι στόχοι της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης με περικοπές στη χρηματοδότηση και συρρίκνωση των κοινωνικών πολιτικών.